

Skola kā mikrovēstures objekts : Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas vēstures piemērs 20.gadsimtā

Kopsavilkums. Mikrovēstures skolas (*Carlo Ginzburg, Giovanni Levi Charles Joyner* u.c.) vēsturnieki uzskata, ka tā ir aktīvs un intensīvs vēstures pētniecības veids attiecībā uz precīzi definētiem neliela apjoma pētniecības objektiem vai notikumiem. Skolu vēstures pētniecība noteikti atbilst šai pieejai, kuru izmantojot, ir iespējama orientācija uz svarīgu Latvijas vēstures problēmjaudājumu analīzi un izcelšanu, kur pētniecības objekta lielumam nav noteicošā nozīme. Rakstā pievērsta uzmanību tam, ka skolu vēstures pētniecība, par pamatu ņemot Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas piemēru, skolu muzeju darbība ir neatņemama novadam (reģionam) un arī valstij veltīta pētījuma sastāvdaļa. Jautājums ir tikai par to, cik mērķtiecīga tā ir, jo kādas valsts izglītības sistēma un skola nav nodalāma ne no politiskās telpas, ne idejiskajiem un ideoloģiskajiem strāvojumiem, ne vērtību sistēmas sabiedrībā, pat ne sociālās un tautsaimnieciskās attīstības modeļiem. Tādējādi ir iespējams izveidot strukturētu, uz vēstures avotiem balstītu un ar verificējamiem faktiem piepildīts stāstu, vēstījumu ne tikai par skolu, bet arī par to, kas 20.gadsimtā notika Latvijā un pasaulē. Ja valsts muzeji mums dod kopējo ainu, tad skolu muzejos esošie dokumenti un materiāli — detaļas, kas, ir ļoti svarīgas un atmiņā paliekošas, tādējādi veidojot ciešo personīgo saikni ar valstī notikušo un notiekošo, — tāpat vēsturisko un valstisko apziņu veidojošas.

Atslēgvārdi: mikrovēsture, skolu vēsture, ģimnāzijas muzeja krājums, Rīgas Valsts vācu ģimnāzija

Ievads. Atziņa, ka skolu vēstures pētniecībā ir iespējams pilnā apjomā izmantot mikrovēstures teorētiskos uzstādījumus un arī kā vēstures pētniecības metodi, nostiprinājās pakāpeniski. Kā savdabīgs stimulants tam bija gatavošanās ģimnāzijas apaļajām un pusapaļajām jubilejām, sākot no 2006.gada, kad izmantojot 2004.gada maijā dibinātā ģimnāzijas muzeja krājumu, pedagogu un audzēkņu atmiņas, tika izdota divu skolas pedagogu Ainas Rutas Britānes un Agitas Veidemanes kopdarbs par skolas vēsturi no 1921.gada¹. Pieslēdzoties ģimnāzijas vēstures izpētei 2010.gadā, bija jākonstatē, ka ar notikumiem un interesantiem datiem pārbagātā skolas vēstures izpēte noteikti ir sasaistāma ar kādu no vēstures pētniecības teorijām. Šī atziņa nostiprinājās, savu konkrētu veidolu ieguva jau pēc ģimnāzijas 90 gadu jubilejas svinībām 2011.gada septembrī. 2012.gada martā ģimnāzijai izdevās organizēt valsts mēroga zinātniski praktisku konferenci “Latvijas vēstures zinātnes sasniegumu izmantošana mācību procesā”². Tajā pazīstami un nopelniem bagāti Latvijas vēsturnieki, t.sk., akadēmiķis un skolas 1951.gada absolvents Jānis Stradiņš, savos referātos pieminēja ar vēstures pētniecības teorijas un metodes, to lomu mācību procesa kvalitātes nodrošināšanā. Īpaši izceļams šajā sakarā bija Daugavpils Universitātes profesora un Latgales pētniecības institūta direktora Henriha Soma referāts, kurā viņš deva konkrētu skaidrojumu tam, kā mikrovēstures teorētiskās skolas pieejas ir izmantojamas mazāka apjoma objektu zinātniskā izpētē.

Gatavojoties ģimnāzijas simtgades svinībām, tika atbalstīta ideja par dokumentu un materiālu krājuma izdošanu, kurā būtu jāparādās visiem mācību gadiem no 1921.gada 19.septembra, t.i., nolēmām atgriezties pagātnes apcerē, par pamatu ņemot visu 2004.gadā dibinātā muzeja krājumā esošo vēstures avotu rūpīgu caurskati, atlasu un analīzi. Tā bija laba iespēja ne tikai turpināt iesāktos stāstus par skolu, skolniekiem un skolotājiem, bet arī mēģināt izmantot mikrovēstures teorētiskās pieejas un metodes praksē. Jau atzīmējām, ka 2006.gadā izdotās grāmatas tekstā daudz vietas atvēlēts

¹ Britāne, A.R., Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzija. Rīgas 5.vidusskola. 2.Rīgas Valsts ģimnāzija. Rīga: Jumava, 2006. 229 lpp.

² Zvaigzne, M. Zinātniski praktiskā konference “Latvijas vēstures zinātnes sasniegumu izmantošana mācību procesā”. Latvijas Vēsture, 2012.gads. Nr. 1./2. 145. – 152.lpp.

bijušo un esošo pedagogu, kā arī absolventu atmiņām. Bet tās, kā zināms, ir vēstures stāsta trauklā nēdre. Tāpēc grāmatas dokumentālā daļa tika maksimāli pilnveidota un dažādota ne tika ar RVVĢ muzeja krājuma materiāliem, bet arī ar ģimnāzijas mājas lapas „Jaunumu arhīvs. 2008 – 2021” atlasītajām fotogrāfiju un dokumentu kopijām, Latvijas Valsts vēstures arhīva un Latvijas valsts arhīva fondos esošo informāciju, Latvijas preses publikācijām no LNB Digitālās bibliotēkas vietnes periodika.lv. Jāuzsver, ka periodika.lv ir atrodamā vispilnīgākā informācija par Latvijas izglītības sistēmas attīstību un ar skolu saistītajiem notikumiem laika posmā no 1921.gada līdz 1996.gadam. Par tālākajiem gadiem līdz pat mūsdienām tika izmantota modernā laikmeta, uz internetā izvietotajiem avotiem balstītā informācijas atlase un analīze. Šī pieeja ļoti labi sazobējās ar ģimnāzijas muzeja darbības un skolas vēstures pētniecības mērķi un uzdevumiem: „Pētīt skolu kā sociālu, politisku un ģeogrāfisku telpu ar savu vēstures sākumu, ar savu unikālu un personificētu skatu uz mūsdienām. Mēs esam nosprauduši uzdevumu tuvināties atsevišķajam un unikālajam skolas vēsturē, cik vien tas ir iespējams, bet līdz ar skolas vēstures detaļu noskaidrošanu paturēt prātā skatu uz Āgenskalnu, Pārdaugavu, Rīgu, Latvijas valsti, pasauli un nākotni.”³ Akcents tika likts uz cilvēku kā nezūdošu vērtību un apziņu, ka mēs visi šoreiz satiekamies vienā unikālā veidā, kā “Gens una sumus” (lat.– mēs esam viena cilts, saime). Runa ir par piederību saimei vai brālībai, kas vieno visus – bijušos un esošos pedagogus, tagadējos ģimnāzijas audzēkņus un skolas absolventus.

I daļa. Avotpētnieciskais un historiogrāfiskais aspekts

Mikrovēstures kā vēstures teorijas un pētniecības skolas pamatlicēji 20.gadsimta 80. – 90.gados ir itāļu vēsturnieki *Giovanni Levi* (1939), *Carlo Ginzburg* (1939) un amerikāņu vēsturnieks *Charles Joyner* (1935 -2016). Tiek uzskatīts, ka šis jaunais skatījums uz Eiropas un pasaules vēstures procesiem saistāms ar sociālās vēstures izpratni, tātad savā ziņā turpinot Annāļu skolas tradīcijas. Tai pat laikā, saskaņā ar Dž.Levi, mikrovēsture nenožīmē nodarbošanos ar sīkumiem, bet gan drīzāk tā ir vēstures notikumu un procesu aplūkošana caur palielināmo stiklu. Šajā izpratnē mikrovēsture nav saistāma ne ar vēstures procesa mākslīgu fragmentāciju, ne šaubu un skepticisma sēšanu sabiedrībā, t.i., runa ir par zīmīgu vēstures procesa detaļu mērķtiecīgu izpēti⁴. Dž.Levi tautietis K.Ginzburgs ir pārliecināts, ka mikrovēsture ļauj attīstīt vēstures teoriju un, iespējams, jaunā pakāpē atgriezties pie globāla skatījuma vai pat vispārcilvēciskiem stāstījumiem⁵. ASV vēsturnieks no Karolīnas Č.Džoiners definēja mikrovēsturi kā aktīvu un intensīvu vēstures pētniecības veidu vai virzienu attiecībā uz precīzi definētiem neliela apjoma pētniecības objektiem vai notikumiem. Viņš pamatoja, ka tā jānodala no vienkāršas atsevišķa gadījuma izpētes (*case study*), jo orientēta uz sabiedrībai svarīgiem jautājumiem un problēmām, neskatoties uz pētniecības objekta lielumu. Č.Džoiners secina, ka “All history is local history somewhere”⁶.

Tomēr vēsturnieki pievērsa uzmanību arī tam, ka ir vērojama tendence ierobežot mikrovēstures pielietojuma areālu tikai un vienīgi ar sociālo vēsturi. Šo aspektu analizējis savos darbos izcilais vācu izcelsmes amerikāņu vēsturnieks *Georg G. Iggers* (1926 – 2017). Viņš savās publikācijās pievērsies šiem riskiem, īpaši akcentējot to, ka automātiska un nekritiska metodes izmantošana un sasaiste tikai ar sociālo vēsturi var novest pie vēstures procesa mākslīgas fragmentācijas⁷. Šīs diskusijas vēsturnieku starpā toreiz un arī mūsdienās ļoti labi parādījis un analizējis vācu vēsturnieks *Hans Medick* (1939), uzsverot ka, neskatoties uz zināmām uzskatu atšķirībām vēsturnieku starpā, tomēr neviens nenoliedz, ka mikrovēstures metode izmantojami tikai

³ Zvaigzne, M. RVVĢ vēstures pētniecība: Sasniegtais un problēmjautājumi. Grām.: Latvijas skolu vēstures avoti. Rīgas Valsts vācu ģimnāzija 100 gados. Dokumentu un materiālu krājums. Rīga: Jumava, 2021. lpp.

⁴ Levi G. On Microhistory. In: P.Burke (Hg.). *New Perspectives on Historical Writing*. Oxford, 1991, p. 93–113.

⁵ Ginzburg C. Mikro-Historie: Zwei oder drei Dinge, die ich von ihr weiss. *Historische Antropologie. Kultur-Gesellschaft-Alltag*, 1993.

⁶ Joyner, Ch. *Shared Traditions: SOUTHERN HISTORY AND FOLK CULTURE*. University of Illinois Press, 392 p.

⁷ Iggers, G.G. *New Directions in European Historiography*. Wesleyan University Press, 1984. 280 p.

kompleksā ar citām vēstures pētniecības metodēm un, ka arī mikrovēstures metodes formātā iespējams skatīt un analizēt burtiski visas norises kāda mazāka objekta pagātnē, t.sk., politiskās, ekonomiskās, sociālās, kultūras, sporta un sadzīves⁸. Īpaši svarīgi, viņaprāt, ir dot adekvātu novērtējumu tam, ko no pirmā acu uzmetiena daudzi novērtē kā izņēmumu vai atkāpi no vēsturē pieņemtajām cēloņsakarību un likumsakarību kombinācijām, raksturojot kādu vēstures procesu vai fenomenu⁹.

Lai arī mikrovēstures teorētiskie un praktiskā pielietojuma aspekti Latvijas vēstures zinātnē nav skatīti sistēmiski, tomēr, piemēram, Latvijas vēsturnieku I kongress 2011.gadā norādīja uz šīs pieejas aktualizāciju: "Līdz šim Latvijas historiogrāfijā lielāka nozīme bijusi pētījumiem par valstisko struktūru un to realizētās politikas vēsturi, tāpēc, lai pilnīgāk rekonstruētu pagātni un panāktu līdzsvarotību starp dažādiem tās aspektiem, jāveicina sociālās, saimniecības, reģionu, kultūras un ideju vēstures izpēte. Akadēmiskās vēstures pētniecības saikne ar mikrovēstures un reģionu vēstures pētniecību nav pietiekami cieša, kā arī mikrovēstures un reģionu vēstures pētījumu akadēmiskais līmenis nav pietiekami augsts. To nepieciešams uzlabot, paaugstinot dažāda veida lokālo un reģionālo vēstures publikāciju, interneta mājas lapu un citu informatīvo resursu zinātnisko kvalitāti"¹⁰

Latvijas vēstures zinātnes pienesums. Mārtiņš Mintaurs (1979). Novadpētniecības metodes. Viņš raksta: Novadpētniecības pamatelementi ir atkarīgi no tā, kādi aspekti tiek izcelti konkrētās teritorijas pētniecībā. Novads kā politiskā telpa: saikne ar valsts un dinastiju vēsturi, pārvaldes sistēmas un konstitūciju; vēsture, kultūras vēsture; vēsturiskā statistika un izglītības sistēmas vēsture. Novads kā ģeogrāfiska telpa: apdzīvotības vēsture, vēsturiskā ģeogrāfija un toponīmika, vēsturiskā demogrāfija. Novads kā sociālā telpa: ekonomikas un sociālā vēsture, etnoloģija, kultūras un mentalitāšu vēsture, ikdienas dzīves vēsture.¹¹

Henrihs Soms (1958). Daugavpils Universitāte, Latgales pētniecības institūts, Latgales dati. Skolu vēstures pētniecība, skolu muzeju darbība ir neatņemama novadam (reģionam) un arī valstij veltīta pētījuma sastāvdaļa. Šīs pētniecības fragmentācija nevar būt pareiza vai nepareiza. Jautājums ir tikai par to, cik mērķtiecīga tā ir¹². Viņa zinātniskās intereses faktiski saistās ar Latgales vietu un objektu vēstures izpēti. Šīs pētniecības rezultātus viņš regulāri prezentēja DU konferencē "Cilvēki un avoti"¹³.

Muzeju loma un vieta ir neapšaubāma. Īpaši, ja pievēršam uzmanību Muzeju likumā esošajām nostādnēm par muzeju misiju. Lai arī misijas jēdziens Latvijas muzeju praksē nav jauns, tā iekļaušana normatīvajā aktā ir ļoti nozīmīgs solis, kas piešķir tam papildus juridisku slodzi, t.i., definēt vispārīgo mērķi, iezīmēt muzeju specializāciju, noteikt pētniecības hronoloģiskās robežas, norādīt teritoriālās robežas, iezīmēt muzeja mērķauditoriju. Tātad - muzejiem jādomā par savu identitāti un kā pozicionēt to sabiedrībai.¹⁴ Likumā saskatāms mikrovēstures metodes noderīguma idejiskais, emocionālais uzstādījums

⁸ Medick, H. Mikro-Historie. Publikation vorgesehen in: W.Schulze (ed.). Was Kommt nach der Alltagsgeschichte? Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, 1994.

⁹ Skat. arī Медик, Х. МИКРОИСТОРИЯ. Thesis, 1994, вып. 4, с. 193. – 202.

¹⁰ Latvijas vēsturnieku I kongresa Noslēguma dokumenti. Pieejams: https://www.president.lv/lv/latvijas-vesturnieku-i-kongresa-nosleguma-dokumenti?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F [Skatīts 10.10.2023.]

¹¹ Mintaurs, M. Novadpētniecības metodes. Grām.: Novadpētnieka rokasgrāmata. Rīga: SIA "Apvārsnis", 2016. 4. – 6.lpp.

¹² Zvaigzne, M. Zinātniski praktiskā konference "Latvijas vēstures zinātnes sasniegumu izmantošana mācību procesā". Latvijas Vēsture, 2012.gads. Nr. 1./2. 145. – 152.lpp.

¹³ Skat.: Soms, H. Eiropas vēsture un lokālā vēsture albumā "Terra Mariana". Grām.: Starptautisko attiecību problēmas. Latvija, Baltija, Eiropa : profesoram Albertam Varšlavānam 75. Jubilejas rakstu krāj. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 36.-43.lpp.; Soms, H. Latgales pagastu vēstures pētniecība un vēstures informātika. XI zinātnisko lasījumu materiāli. Vēstures sekcija Daugavpils Pedagoģiskā universitāte. Daugavpils : Daugavpils Pedagoģiskā universitāte, 2001 141.-144. lpp.

¹⁴ Muzeju likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/124955-muzeju-likums> [Skatīts 10.10.2023.]

Mikrovēsture faktiski orientēta arī uz konkrēta objekta un ar to saistīto cilvēku identitāte izpratnei. Kā zināms, cilvēkam ir nosliece uz grupu, kurai viņš pieder, vērtēt augstāk nekā grupu, kurai viņš nepieder. Katram indivīdam ir vēlēšanās saglabāt pozitīvu priekšstatu par sevi. Sociālās identitātes teorijā piederība kādai no grupām dod indivīdam sociālās identitātes izjūtu. Šī piederība nosaka ne tikai indivīda priekšstatus par sevi, bet arī uzvedību atbilstoši grupas normām. Nav nekāds noslēpums vai atklājums, ka skola vienmēr un visos laikos pozicionējas tieši ar šo unikālo identitātes fenomen. Tas sasaista skolu ar pedagogiem, audzēkņiem, viņu vecākiem un tuvāko apkārtni, rajonu vai pagastu¹⁵. Skola, skolas biedri un klases biedri veido šo īpašo grupas identitāti, jo saistība ar skolu saglabājas visu mūžu, kas beigu beigās ir viens no faktoriem, kas stiprina mūsu piederības sajūtu savai valstij un lepnumu par sasniegto rezultātu ne tikai no indivīda karjeras izaugsmes viedokļa, bet arī attiecībā uz skolu un visiem absolventiem. Līdz ar to tas ir svarīgs pilsoniskuma un patriotisma komponents.

Mikrovēstures pieeja kā metode skolu vēstures pētniecībai vairākkārt uzsvēta arī Rīgas skolu muzeju darbības pamatojumā 2015.gadā: "Izglītības iestāžu vēstures muzeji ir Latvijas mikrovēstures objekti ar kultūrvēsturisku nozīmi, kas sevi pieteica pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas kā savas identitātes uzturētāji [...]"¹⁶. Šī ideja tālāk pēc būtības attīstīta arī vēlākajos gados¹⁷.

Ģimnāzijas vēstures pētīšanas mikrolīmenī nozīmē. Uztvert: Skolu kā politisku telpu un tās ciešo sasaisti ar valsts pārvaldes sistēmu, idejiskajiem un pat ideoloģiskajiem uzstādījumiem, t.sk., attiecībā uz izglītības sistēmas attīstību; Skolu kā sociālu telpu ar tās sasaisti ar ekonomikas un sociālā vēsturi, kultūras un mentalitāšu, tradīciju, sporta, ikdienas dzīves vēsturi; Skolu kā ģeogrāfisku telpu un tās ciešo sasaisti ar Rīgas apdzīvotības un infrastruktūras attīstības vēsturi, vietējo ainavu; Apzināt un pētīt skolas kultūrvides īpatnības, skolas arhitektonisko tēlu; Analizēt "lielās" vēstures norises un procesu izpausmes skolas vēstures līmenī; Mēģināt izveidot valsts un nācijas vēstures rekonstrukciju no atsevišķiem ar skolas vēsturi saistītiem fragmentiem; Noskaidrot audzēkņu vēstures uztveres un vēsturiskās apziņas veidošanās īpatnības; Veidot skolas identitāti mijiedarbībā ar vietējās kopienas, ielas, priekšpilsētas, Rīgas un valsts identitāti.

Balstoties uz iepriekšējo gadu desmitu pieredzi un pienesumu, ko simbolizē Jānis Stradiņš (1933 – 2019), Sandra Sīle¹⁸, Aina Ruta Britāne (1932 – 2012), Agita Veidemane, Raita Lapiņa (1941 – 2015, muzeja pedagogs 2008. – 2012.gadā un vācu valodas specializācijas vēstures pētniece, Zane Jakovica (1950 – 2022, skolas vēstures pētniecības entuziaste), parādījās laba izdevība likt lietā mikrovēstures metodi un dot raksturojumu visiem mācību gadiem, sākot ar 1921./1922.mācību gadu un beidzot ar 2020./2021.mācību gadu, kā arī visiem ģimnāzijas izlaidumiem, tādējādi pierādot pēctecību, nepārtrauktību, attīstību, tradīciju un vērtību pārmantojamību, parādot cieņu visiem absolventiem - neatkarīgi no tituliem vai pieminēšanas biežuma plašsaziņas līdzekļos. Mūsu nodoms bija turpināt to, kas visā valstī pārliedzinoši iezīmējās 2018.gada novembrī - lieliskā apziņa un lepnums par savu valsti kā vērtību līdz konkrētiem pierādījumiem, ka mūsu valstsgribai bija un ir taustāmi pierādījumi ne tikai valstiskās neatkarības apstākļos, bet arī ārēji visbezcerīgākajos laikos, tādējādi demonstrējot pārsteidzošu, pat unikālu attīstības un izaugsmes potenciālu. Jautājums bija - vai vēstures avoti vieni paši, hronoloģiskā kārtībā sarindoti var veidot atpazīstamu stāstu, vēstījumu? 2021.gadā arī ārkārtas apstākļi būtiski ietekmēja gan sagatavošanās darba formas, gan avotu komplektācijas veidus. Vajadzēja balstīties uz to, kas jau ir mūsu rīcībā vai atradās mūsu redzeslokā:

¹⁵ Zvaigzne, M. Identitātes, pilsoniskuma un patriotisma jautājumi Latvijas skolu muzejos : [par skolas muzeju misiju]. Izglītība un Kultūra, Nr.8 (2017, 27.apr.), 8.- 9.lpp.

¹⁶ Soboleva, Z. Muzeju darba pieredze. Ievads. Grām.: Palīgs muzeja pedagogam. Rīga: RaKa, 2015. 6.lpp.;

¹⁷ Varšlavāns, U. Skolas muzeja loma izglītības iestādē. Grām.: Muzeji Rīgas skolās paaudžu paaudzēs. Rīga: Rīgas skolu muzejs, 2021. 8. – 9.lpp.

¹⁸ Sīle, S., Riekstiņa, M. Āgenskalna ģimnāzija jauno mācību gadu sākusi Valsts ģimnāzijas statusā. Skolotāju almanahs, 2010, Nr.5.

ģimnāzijas muzeja krājums, komunikācija ar skolas pedagogiem, absolventiem un, protams, interneta iespējas, kā arī neaizvietojamais palīgs un resurss – Latvijas Nacionālās bibliotēkas Digitālā bibliotēka ar vietnēm “Periodika.lv” un “Zudusi Latvija”.

Izrādījās, ka tieši izglītības politiku un izglītības sistēmu raksturojošā informācija parādījās katra gada augusta, septembra un oktobra mēnesī, sākot no mūsu skolai nozīmīgā 1921.gada. Tas atbilda arī mūsu interesēm attiecībā uz simbolisko 19.septembri. Visefektīvāk šo principu varēja izmantot par laika periodu no 1921.gada līdz 1945.gadam, jo mūsu rīcībā bija visi ar tā laika Latvijas izglītības sistēmu raksturojošie analītiskie žurnāli, sākot ar „Izglītības ministrijas mēnešrakstu” un beidzot ar „Padomju Latvijas skola”. Attiecībā uz padomju gadiem nācās aprobežoties ar centrālajiem laikrakstiem („Cīņa”, „Padomju Jaunatne”, „Rīgas Balss”, „Skolotāju Avīze” u.c.), savukārt situācija pēc valsts neatkarības atjaunošanas parādīta, izmantojot laikrakstus „Diena”, „Neatkarīgā Cīņa”, „Izglītība”, „Latvijas Vēstnesis u.c. Jāuzsver, ka ģimnāzijas mājas lapas sadaļā „RVVĢ jaunumu arhīvs” no 2008.gada uzkrāts ievērojams informācijas, dokumentu, materiālu skaits, kas izmantots lai raksturotu ģimnāzijas ikdienu, sasniegumus visās jomās, starptautiskos sakarus un tradīcijas.

Krājuma saturiskā ievirze būtiski atšķiras no tās, kas uz šodienu vēl redzama RVVĢ muzeja ekspozīcijā. Tāpēc sagaidāms, ka, balstoties uz mikrovēstures metodi skolas vēstures izklāstā, tiks izstrādāts arī jauns ģimnāzijas muzeja ekspozīcijas plāns. Noteikti jāuzsver, ka dokumentu un materiālu krājuma publicēšana un ģimnāzijas muzeja jaunās koncepcijas izstrāde nebūtu iespējama, ja pa šiem gadiem nebūtu izveidojusies skolas vēstures historiogrāfija. Komplektā ar ģimnāzijā esošo skolas arhīvu mūsu rīcībā ir unikālas laikmeta liecības. Šo materiālu ļoti veiksmīgi izmantoja jau pieminētās skolas vēstures pētniecības pamatlicējas - latviešu valodas skolotājas A.R.Britāne un A.Veidemane. Muzeja krājumā atrodami skolas absolventu un skolotāju atmiņu pieraksti. fotogrāfijas, audzēkņu liecības, skolas laika apliecības, diplomu, arhīvu dokumentu kopijas, publikāciju kolekcijas no preses izdevumiem, fotogrāfijas, žetonu kolekcija, grāmatu dāvinājumi utt. Kā pirmais skolas vēstures pētnieks mums jānosauca, acīmredzot, izcilākā un pazīstamākā absolventa - akadēmiķa Jāņa Stradiņa vārds. Ja tā padomā, tad nav izslēgts, ka viņa kā Latvijas zinātnes vēstures pētnieka gaitas sākās vēl skolas gados (Rīgas 5.vidusskola) tālajā 1951.gadā ar mašīnrakstā izpildīto un solīdi iesieto „Rīgas 5.vidusskolas vēsturi”¹⁹. Ir aizstāvēti divi maģistra darbi – Ērika Sorokinas “Āgenskalna ģimnāzijas vēsture. 1921 – 1996”²⁰ un Agitas Veidmanes „Āgenskalna ģimnāzijas vēsturiskā attīstība. 1921 – 1991”²¹. 2016.gadā, pateicoties Rīgas interešu izglītības metodiskā centra metodiķes un skolu vēstures pētniecības entuziastes Zinaīdas Soboļevas organizatoriskajām aktivitātēm un ieinteresētībai, tika izdots rakstu krājums „Palīgs muzeja pedagogam”, kurā atrodams raksts „Rīgas Valsts vācu ģimnāzija laikmetu griežos”²².

Katra mācību gada raksturojums krājumā organizēts pēc vienotiem principiem. Lapaspuses sākas ar mācību gada fiksāciju, seko informācija par skolas nosaukumu un direktoru, izlaiduma numuru un absolventu skaitu. Dokumentālais stāsts iesākas ar valsts vai attiecīgā režīma izglītības sistēmas un politikas apkopojošu raksturojumu, izmantojot vienu vai vairākus zīmīgus rakstus no katra gada septembra numuriem, t.i, tad, kad mācību gada sākumā valdības, izglītības darba organizētāji nāca klajā ar konkrētu mērķu un uzdevumu formulējumiem. Ja Latvijā izdotajos preses izdevumos izdevās atrast rakstus vai pat tikai nelielu informāciju par skolu, tie tika maksimāli pilnīgā apjomā ievietoti attiecīgajā lapaspusē, piemēram, zem nosaukuma „Latvijas Republikas prese par skolu, skolniekiem un skolotājiem”. Zem apakšvirsraksta „Fotogrāfijas un dokumenti no RVVĢ muzeja krājuma” tika izvietotas fotogrāfiju un dokumentu kopijas. Šis izkārtojums parāda skolas

¹⁹ Stradiņš, J. Rīgas 5.vidusskolas vēsture. Rīga, 1951. Manuskripts RVVĢ muzeja krājumā.

²⁰ Sorokina, Ē. Āgenskalna ģimnāzijas vēsture.1921-1996. Rīga : Latvijas Universitāte. Pedagoģijas un psiholoģijas institūts, 1996.

²¹ Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzijas vēsturiskā attīstība. 1921 – 1991. Maģistra darbs. 2001.

²² Zvaigzne, M. Rīgas Valsts vācu ģimnāzija laikmetu griežos. Grām.: Palīgs muzeja pedagogam. Rīga: RaKa, 2015. 86. 110.lpp.

dzīvi un problēmjautājumus visā daudzveidībā un daudzpusībā, tādējādi nodrošinot gan izglītības politikas konkrētu raksturojumu, gan detalizētu skolas attīstības un izaugsmes vēstures atspoguļojumu. Tiesa, attiecībā uz dažiem mācību gadiem dokumentu apjoms bija ļoti neliels vai vienvēidīgs, kas savukārt iezīmē precīzi nākotnes meklējumu virzienus.

II daļa. Mikrovēstures objekta vēstures periodizācijas jautājumi

Noteikti jāpieskaras arī jautājumam par ģimnāzijas galveno attīstības posmu noteikšanu, kam ir sava praktiska nozīme – tādā veidā mēs varam sākt muzeja ekspozīcijas atjaunošanas un pārkārtošanas darbus. Bet, tā kā skolas un Latvijas vēsture ir bijusi gana sarežģīta un pretrunīga, tad ar Latvijas vēstures zinātnē pieņemto dalījumu skolas attīstības specifika varētu neatklāties vai atklāties tikai daļēji. Izceļas vismaz četri posmi, kuri krājumā ievietotos dokumentus un materiālus sadala četrās tematiskās nodaļās: pirmā - skolas dibināšana un izaugsme valsts neatkarības laikā, kā robežšķirtni iezīmējot 1939.gadu; otrajā nodaļā parādīts, kādas radikālas pārmaiņas notika izglītības politikā Otrā pasaules kara laikā, iezīmējot gan padomju okupācijas gadu, gan nacistiskās okupācijas laiku no 1941.gada jūlija līdz 1944.gada oktobrim; trešajā nodaļā publicētie dokumenti un materiāli raksturo kā notika padomju komunistiskā modeļa ieviešana (sovjetizācija), kādi pārbaudījumi, sasniegumi un izaicinājumi izceļami, balstoties uz izglītības sistēmu un skolas dzīvi raksturojošiem dokumentiem. Kā interesanta apakštēma šīs nodaļas ietvaros izceļams Trešās Atmodas laiks; savukārt ceturtajā nodaļā mēģināts dokumentēt, to kā attīstījās ģimnāzija un kāda bija valsts izglītības sistēma pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas²³. Šo pamata variantu mēs varētu papildināt ar citiem, kuru kombinācija, iespējams, atklātu tieši RVVĢ vēsturiskās attīstības specifiskās iezīmes. Piemēram, skolas vēsturi varētu rakstīt, izmantojot kā atskaites punktu tās 8 nosaukumus, sākot ar pirmo - Valsts Pārdaugavas vidusskola (1921. – 1922.gads). Varas maiņa vismaz 3 gadījumos bija faktors, kas būtiski mainīja ģimnāzijas audzēkņu un pedagogu likteņus. Pirmais - 1940.gada vasarā, kad Latviju okupēja un anektēja PSRS un tika mainīts ne tikai skolas nosaukums - Rīgas 2.Valsts ģimnāzija tika pārdēvēta par Rīgas 5.vidusskolu-, bet, kā redzams, arī statuss. Otrais – nacistiskās okupācijas laiks, kad formāli tika atjaunots skolas vecais nosaukums, bet vienlaicīgi tas bija arī traģiskākais daudzu ģimnāzijas audzēkņu un pedagogu dzīvē. Interesanti, ka šī īsā laika posma sākumā parādās vēl viens skolas nosaukums – Rīgas 5.ģimnāzija, savukārt, kā liecina dokumenti, pirmajos pēckara gados skola saukta arī par Galvaspilsētas Rīgas 5.vidusskolu vai Rīgas pilsētas 5.vidusskolu. Trešais – kad faktiski divu mācību gadu laikā (1989./1990.m.g. un 1990./1991.m.g.) Latvijas valstiskuma atjaunošanas procesa ietvaros skola atguva savu ģimnāzijas statusu²⁴. Rezumējot- kvalitatīvo izaugsmi un statusu noteikti apliecina trīs skolas nosaukumi: Rīgas 2.Valsts ģimnāzija (1931. - 1940.gads), Āgenskalna ģimnāzija (no 1991.gada) un Rīgas Valsts vācu ģimnāzija (no 2010.gada).

Ja visā nopietnībā novērtējam valstiskās neatkarības ideju un demokrātiskās brīvības, mums jānonāk pie secinājuma - šīm vērtībām brīvi varēja un var sekot četri no desmit skolas direktoriem. No 2016.gada mēs varam analizēt desmit direktoru laikus. Protams, to parasti, vislabāk var novērtēt tikai attiecīgā laika absolventi. Tā ir bijis un būs - skolas gadi ir kaut kas īpašs, gaišs un neaizmirstams, neatkarīgi no tā, kāds direktors vadīja vai noteica skolas dzīvi. Mūsu gadījumā runa, drīzāk, ir par faktu konstatāciju, kas liecina tikai par to, cik sarežģīta un pretrunīga bija Latvijas vēsture. Kā brīvas, ideoloģiski un politiski neiespaidojamas personības varēja darboties un darbojās Pēteris Aivars, Inese Elekse (1980 – 1994) un no 1994.gada arī skolas 1978.gada absolvente Sandra Sīle un no 2016.gada arī Gundega Muceniece. Jāatzīmē gan, ka diviem no šī saraksta tomēr bija jārēķinās ar svešas varas un ideoloģijas spiedienu – P.Aivaram 1940. – 1944.gadā padomju un nacistiskās okupācijas laikā un I.Eleksei padomju varas (kā izrādījās) norieta laikmetā no 1980. līdz 1990.gadam. Skaidrs arī, ka pēc

²³ Rīgas Valsts vācu ģimnāzija 100.gados, 31. – 326.lpp.

²⁴ Silīniece, B. Sākas jauns gaismas ceļš. Izglītība, 1991.gada 26.septembris; Sīle, S., Riekstiņa, M. Āgenskalna ģimnāzija jauno mācību gadu sākusi Valsts ģimnāzijas statusā. Skolotāju almanahs, 2010, Nr.5.

K.Ulmaņa apvērsuma P.Aivaram un visam ģimnāzijas pedagoģiskajam personālam bija jāpakļaujas vai vismaz jāņem vērā jaunās autoritārās varas nostādnes, piemēram, nacionālajā jautājumā. 1940.gada vasarā komunisti neuzskatīja P.Aivaru par uzticamu un atbrīvoja no direktora amata. To viņš atguva vācu okupācijas laikā, un, iespējams, tas bija viens no iemesliem, kāpēc viņš ar ģimeni 1944.gadā devās emigrācijā. P.Aivars mira ļoti tālu no Latvijas – Toronto 1970.gadā. Cita starpā, šo pētījumu rezultāts bija arī tas, ka emigrācijas preses izdevumos atrodamie raksti izmantojami, lai noskaidrotu ģimnāzijas pedagogu, arī P.Aivara, un absolventu likteņus.

Ar zināmu neitralitāti izceltos periodizācija, kas saistās ar pašas skolas ēkas vai ēku kompleksa attīstību. Šajā gadījumā mēs varam runāt par trīs lieliem periodiem: pirmais - skola Dārtas ielas un Zeļļu ielas krustojumā (no 1921.gada 19.septembra); otrais - arhitekta I.Blankenburga projektētā ēka (no 1931.gada 5.decembra); trešais - arhitekta Andreja Ģelža rekonstrukcijas, renovācijas un restaurācijas projekta realizācija (no 2001.gada 1.septembra)²⁵. Tiesa, varētu atzīmēt vienu apakšposmu atkal nacistiskās okupācijas laikā, kad 1942.gadā ģimnāzija tika pārcelta uz Rīgas drāšu fabrikai piederošu ēku Daugavgrīvas ielā 54 un Rīgas 35.pamatskolas telpām Margrietas ielā 4. Skaistā skolas ēka Āgenskalna ielā 21 un apkārtnē pārgāja vācu okupācijas iestāžu kontrolē, tajā atradās kara hospitālis.

Šajā sakarā mēs nekādi nevaram apiet ēkas arhitektu Indriķi Blankenburgu (1887 – 1944). 20.gadsimta 20. – 30.gados viņš bija viens no redzamākajiem arhitektiem, un ne tikai no atstātā mantojuma viedokļa, bet arī tāpēc, ka bija aktīvs arhitektūras kā nozares organizētājs. Viņš bija viens no Latvijas Arhitektu savienības (tajā laikā Arhitektu biedrības) dibinātājiem. 20.gadu beigās un 30.gadu pirmajā pusē viņš savienoja darbu Izglītības ministrijas Skolu departamenta Būvtechniskajā birojā ar Latvijas Arhitektu biedrības priekšsēdētāja amatu no 1929.gada līdz 1933.gadam. I.Blankenburga devums tajā laikā tika novērtēts ļoti augstu – viņu apbalvoja ar Triju Zvaigžņu ordeni. Viņš bija viens no redzamākajiem latviešu arhitektu funkcionālisma skolas pārstāvjiem. Tieši 20.gadu beigās un 30.gados viņa vadībā ir tapušas arhitektoniski izcilas skolu ēkas gan Rīgā, piemēram, Franču liceja ēka, gan visā Latvijā: Dobelē, Gulbenē, Valmierā, Ilūkstē, Rucavā, Zilupē, Aglonā, Mellužos, Tukumā, Cēsīs, Ludzā, Valkā, Apē, Trapenē u.c. 1931.gadā uzceltā 2.Rīgas Valsts ģimnāzijas ēka 330 audzēkņiem tolaik skaitījās vismodernākā ēka Rīgā, ja ne visā Latvijā. 2017.gada aprīlī RVVĢ notika I.Blankenburga ieguldījuma Latvijas skolu arhitektūrā novērtējumam un analīzei veltīta zinātniski praktiskajā konference²⁶. Viens no konferences praktiskajiem pienesumiem – kopīgiem spēkiem noskaidrojām, ka I.Blankenburgs ir bijis vismaz 41 Latvijas skolas ēkas projekta vai pārbūves autors, savukārt pateicoties S.Sīles meklējumiem arhīvos, ģimnāzijas muzeja rīcībā ir 1931.gada 5.decembrī atklātās skolas ēkas projekta skiču kopijas.

III daļa. Skolas vēstures sasaiste ar 20.gadsimta izaicinājumiem un pārbaudījumiem

Šajā stāstā esam nokļuvuši līdz pašu traģiskāko, pretrunīgāko un diemžēl līdz galam neizpētīto notikumu izklāstam - ģimnāzijai Otrā pasaules kara laikā. Izrādījās, ka tieši 20. – 30.gadu Latvijas skolu absolventiem izkrita liktenīgā loze mēģināt nosargāt savu valsti. Kā zināms, tas notika visneizdevīgākajos apstākļos, kādi vien kādas nācijas un valsts vēsturē ir iespējami – pēc valsts faktiskās bojāejas. Valsts politiskās un militārās vadības gribas vājuma vai pat nodevības dēļ viņiem pret savu gribu vai nepārzinot lietas apstākļus, bija jāpiedalās izrādē - farsā 1940.gada vasarā, jāizcieš asiņainie padomju un vācu okupācijas gadi un komunistu atgriešanās pie varas 1944.gada rudenī. Novelt visu uz ārējiem apstākļiem, manuprāt, tomēr nevar. Kārļa Ulmaņa režīms ienesa sabiedrībā, t.sk izglītības sistēmā, kaut ko tādu, kas vismaz uz laiku paralizēja gribu un varēšanu cīnīties par savu valsti. **Skola kā politiska telpa. Noslēpumainais 1934./1935. mācību gads. Izlaidums un Saeimas**

²⁵ Stumbre, L. Ģelzis, kas rada brīnišķīgus projektus. Vides vēstis, 2004, Nr.1.

²⁶ Zvaigzne, M., Zigmunde, A., Gudro, I. Arhitekta Indriķa Blankenburga (1887-1944) dzimta un projekti laikmetu griežos. Inženierzinātņu un augstskolu vēsture, 2018.gada Nr.2. 73.-88.lpp.

Izglītības komisijas deputātu viesošanās ģimnāzijā un tikšanās ar Pēteri Aivaru. Ieraksts Viesu grāmatā. Tātad, iespējams skaidrot to, kas notika naktī no 1934.gada 15.maija uz 16.maiju.

Ārēji viss bija skaisti un krāšņi, un arī pareizie vārdi tika teikti praktiski katru dienu no 1934.gada 16.maija līdz pat 1940.gada 17.jūnijam visos iespējamajos saietos un sapulcēs. Tikai jautājums paliek – kāpēc šī paaudze nerīkojās atbilstoši skaļi deklarētajai pārliecībai un goda kodeksam, kā to savā laikā bija uzsvēruši ģimnāzijas 1937.gada absolventi? Tad, kad viņu rokās beidzot nokļuva ieroči, bija par vēlu. Izrādījās, ka bija jākaro citu valstu labā un svešu ideju vārdā un - vienam pret otru.

Reinis Liepiņš un sociāldemokrātu izvēles un traģēdija 1940.gadā. iespējams, zināma nenoteiktība un izvairīšanās no nepārprotamas komunistiskas ideoloģijas jāsaista ar direktoru. Bet tikai hipotēze. Zīmīgs fakts – skolā izveidojās 28 liela komjauniešu kopa ar Zentu Ozolu priekšgalā. Ir izteikas par to, ka Zentas simpātijas jāsaista ar attiecībām ar komunistiski orientētu klases biedru. Bet no otras – Jānis Vasarietis neatceras, ka būtu notikušas prokomunistiskas aktivitātes. Viņš tikai vienmēr uzsvēra, ka visiem spēkiem mēģinājuši rādīt savu negatīvo attieksmi.

Domājams, visu šo izjūtu gamma bija ģimnāzijas audzēkņos jaunā mācību gada sākumā 1940.gada 23.septembrī, kad komunisti jau bija paspējuši sākt to, ko 50 gadus sauca par sociālisma un komunisma celtniecību Latvijas PSR. Šajā gadījumā 1941.gada absolventu Zentas Ozolas un Jāņa Vasarieša liktenstāsti varētu kalpot kā pierādījums tam, ka pēc izlaiduma 1941.gada vasarā viņu rīcību nenoteica vis brīva griba, bet gan ārēji apstākļi. Teicamniece Zenta Ozola – komjauniete un Sarkanās Armijas 201.latviešu strēlnieku divīzijas sanitāre un teicamnieks Jānis Vasarietis – Latviešu aviācijas leģiona karavīrs. Skolas biedri – pretinieki, ienaidnieki? Vai viņu skolas gaitas 20. – 30.gados neatkarīgajā Latvijā būtu jāsaista ar gatavošanos šai liktenīgajai misijai?

Problēma – skolu jaunatne varu maiņas laikā 1940. – 1941.gadā - joprojām nav pienācīgi izpētīta. Viņu patieso izjūtu un rīcības motīvu noskaidrošana varētu dot atbildes uz daudziem jautājumiem. Diemžēl to darīt traucē gan mīti par „labajiem Ulmaņlaikiem”, gan ciešanu tēmas izvirzīšana priekšplānā, raksturojot situāciju 20.gadsimta 30.gadu beigās un visus 40.gadus. Jāuzsver tikai, ka, piemēram, 1940./1941.mācību gada absolventu likteņi ir dziļi simboliski, pat nežēlīgi atmaskojoši. Tas bija totāls apmulsums un nenoteiktība no vienas puses un daudzos gadījumos akla uzticēšanās skaistajai sociālisma idejai – no otras. Piemēram, saskaņā ar muzejā esošo 1980.gada LKP CK Vēstures institūta izziņas kopiju, vidusskolā bijuši 28 komjaunieši. Laikraksta „Cīņa” rakstā 1941.gada 26.jūnijā tika pievērsta uzmanība latviešu brīvprātīgajiem Sarkanās Armijas sastāvā. Izrādās, tie bija Rīgas 5.vidusskolas komjaunieši gandrīz pilnā sastāvā ar Laimoni Stropu (viņa zīmējumu albums apskatāms skolas muzejā) un Z.Ozolu priekšgalā. Nav arī nekā pārsteidzoša apstākli, ka Z.Ozolas vārds 1957.gadā tika piešķirts Rīgas 5.vidusskolai.

Simboliski traģisks bija 1944./1945.gada izlaiduma klases audzēkņu liktenis. Ģimnāzijas muzejā apskatāma audzinātāja J.Pupuriņa zēnu klases fotogrāfija, kas uzņemta 1939./1940.mācību gada sākumā. Mācību gadu sāka 51 neatkarīgas valsts skolēns. Šīs klases audzēknis Aivars Ozols savās atmiņās raksta, ka nelieli robi skolnieku skaitliskajā sastāvā tika izrauti jau 1939. – 1940.gadā, kad uz Vāciju pārcēlās etnisko vāciešu ģimenes. Klasi skāra 1941.gada jūnija deportācijas, kad kopā ar ģimenēm tika izvesti 3 audzēkņi. Viņš ir noskaidrojis, ka vairāki skolēni iekļāvās arī Sarkanajā armijā, piemēram, Olģerts Ruzga, kas sekoja Z.Ozolas un citu kreisi noskaņoto audzēkņu piemēram. No Latviešu leģionā mobilizētajiem 30 klases audzēkņiem krita 8. Bez tam vācu gaisa spēku izpalīgos 1944.gadā tika iesaukti vēl 7 skolnieki. Faktiski visi Latvijas skolēni, kas uz to laiku bija sasnieguši 14 gadu vecumu, atradās mobilizēto statusā. Iesaistīšanās vācu darba dienestā bija obligāts priekšnoteikums, lai turpinātu mācības. Savukārt ģimnāzijas zēniem šajos apstākļos jau bija strikti iezīmēts dzīves gājums – vai nu leģions, vai vācu armijas izpalīgi, vai gaisa spēku izpalīgi. Rezultātā 1944.gada izlaiduma klasē bija vairs tikai 11 zēni.

Pēdējos 20 gadus Latvijas vēsturniekus arvien vairāk interesē jautājums par iespējamajām pretestības formām abām okupācijas varām. Pamazām kopējā aina noskaidrojas arī par skolu jaunatnes organizētajām vai spontānajām protesta akcijām. RVVG gadījumā iespējams konstatēt vairākas tāda veida epizodes: Staļina bides izsviešana pa logu 1940.gada ziemā, Staļina un Ļeņina krūšutēlu aizsegšanas mēģinājums klases fotografēšanās laikā 1941.gadā, pretpadomju anekdotes, Mārtiņa baznīcas apmeklējumi Lieldienās un Ziemassvētkos, neformālas ekskursijas uz Brāļu kapiem, kapusvētki un svečīšu vakari Meža kapos, „naidīgo” raidstaciju klausīšanās utt. Bijuši arī padomju sistēmas izsmiešanas gadījumi, piemēram, izveidojot satīrisko žurnālu „Zirk – ahbols” jeb „Zirgābols” un paziņojot par „99 partijas” dibināšanu. Daudzi skolotāji savās atmiņās norādījuši, ka šai mūsdienās pašsaprotamajai attieksmei, pat dumpiniecisķajam noskaņojuma izrādīšanai bija sava otra neviennozīmīgi vērtējama puse - skolas vadībai un skolotājiem nepārtraukti vajadzēja rēķināties ar to, ka par audzēkņu „nepareizo” rīcību varēja sekot rājieni, stingrie rājieni, izslēgšana no partijas (jaunajai paaudzei jāatgādina, ka PSRS laikos bija tikai viena partija – PSKP, tā arī pirmā un pēdējā) un atlaišana no darba, profesionālās izaugsmes ierobežojumi, liecību sniegšana VDK utt. Piemēram, 1968.gadā tā arī notika, kad no amata tika atbrīvota direktore M.Krastiņa par to, ka nebija spējusi nodrošināt atbilstošu idejisko audzināšanu un novērst vidusskolas audzēkņu un absolventu piedalīšanos slavenajos Svečīšu vakaros Meža kapos. Jāatceras, ka daudzos gadījumos starp sistēmas upuriem bija arī skolēni un studenti, kurus varēja izslēgt un arī izslēdza no mācību iestādēm.

Atgriešanās normālā stāvoklī bija gana ilga un sarežģīta. Bija vajadzīga izturība, pacietība un izpratne par lietu stāvokli. Varbūt pati vecās „Latvijas laika” raudzes pedagogu klātbūtne skolā bija kaut kas tāds, kas neļāva izdeldēt darba tikumu, latviskās tradīcijas, pat brīvības un neatkarīgas valsts ideju? To savos stāstos un atmiņu pierakstos apstiprina arī ģimnāzijas dažādu gadagājumu absolventi – viņi pratuši atvērt pilnos graudus no pelavām²⁷. Pretējā gadījumā mums būtu jāpieņem, ka Trešā Atmoda bija neizskaidrojams brīnums vai laimīga nejaušība. Šajā sakarā nevar nepieminēt rokdarbu skolotājas Emīlijas Palkavnieces drosmīgo rīcību – viņa 1937.gadā iesvētīto ģimnāzijas karogu glabāja 46 gadus un pie pirmās izdevības nodeva to skolai 1991.gadā pēc *de facto* neatkarības atjaunošanas. Ja tas arī bija brīnums, tad tas bija iespējams, pateicoties visu Latvijas labās gribas cilvēku vienotībai 80.gadu beigās un 90.gadu sākumā. Un savs taustāms piensums nāca arī no tā laika Zentas Ozolas Rīgas 5.vidusskolas. Gandrīz visi skolotāji bija Latvijas Tautas frontes biedri un aktīvi lielo masu pasākumu dalībnieki, t.sk. ar leģendām apvītajā Barikāžu laikā 1991.gada janvārī. No tā izriet, ka mums jābūt pārliecinātiem, ka līdz ar valsts neatkarību mēs esam izvēlējušies arī demokrātiju. Bet tas arī nozīmē, ka formulas „no vienas puses, un no otras puses” izmantošanas iespējas ir ļoti ierobežotas. Nevarēs dozēt informāciju, nevar noklusēt neērtos faktus. Audzēkņi to sajūtīs, viņi sajūtīs falšumu un labi domātas patriotiskas audzināšanas vietā mums būs formāls pasākums, bet patriotiski noskaņota jaunā cilvēka vietā mēs iegūsim cinisku aprēķinātāju. Nederēs arī nepārtrauktās atsauces un ciešanām un zaudējumiem. Kritušie karos, bojā gājušie totalitāro režīmu represiju un terora laikā ir pelnījuši cieņas pilnu piemiņu, bet neaizmirstot, ka tie, kuri nesamierinājās ar valsts neatkarības zaudējumu, tomēr beigu beigās izrādījās vairākumā. Ne jau ar raudāšanu un sērām mēs būtu spējuši atjaunot savu valsti!

Tas savā ziņā attiecas arī uz tā saucamo padomju laiku novērtējumu. Publikācijās un muzeja ekspozīcijā izmantotie dokumenti liecina, ka arī šajos apstākļos tika atrasti veidi radošai izaugsmei. Jau atzīmējam, ka tāda robežšķirtne ģimnāzijas vēsturē bija 1962.gads, kad Zentas Ozolas Rīgas 5.vidusskolā tika ieviesta padziļināta vācu valodas apguves sistēma. Vispirms tika sākts ar padziļināto vācu valodas apmācību no 5.klases, bet no 1964.gada – jau no 1.klases²⁸. Kā atzīst vācu valodas skolotāji, vācu valodas izvēlei toreiz bija spēcīgāka motivācija nekā angļu un franču valodas apguvei,

²⁷ Stradiņš, J. Mums bija labi, godīgi skolotāji. Diena, 1991.gada 12.oktobris

²⁸ Muceniece, G., Zvaigzne, M. Padziļinātajai svešvalodu apguvei Latvijā 60: vācu valoda Rīgas Valsts vācu ģimnāzijā. Izglītība un Kultūra, 2022.gada septembris, Nr. 11. 24. – 26.lpp.

jo „vāciešiem” tomēr bija iespēja braukt uz PSRS iedzīvotāju galvenajām ārzemēm – VDR. Ceļojums uz Britu salām vai Parīzi tolaik bija pielīdzināms pasakai vai neizsakāmai veiksmei. Pamazām, soli pa solim Rīgas 5.vidusskola kļuva par atzītu vācu valodas metodisko centru Latvijā.

Zināšanas – tā ir brīvība un izvēles iespējas. Protams, uz kādu laiku sabiedrībā un arī skolā var notikt dīvainas lietas. Muzeja krājums, arhīvu materiāli, preses publikācijas liecina, ka pats grūtākais bija padomju periods. Nacistiskais režīms atšķīrās tikai ar melu, cinisma un vardarbības milzīgajiem apjomiem dažu mācību gadu ietvarā. Ar padomju mantojumu bija citādi. Vairāk nekā četrdesmit gadus no vietas tika audzināts jaunais padomju cilvēks, propaganda un demonstrētais darbs, un tā ritms pat rādīja, ka šajā virzienā ir neapšaubāmi panākumi. Kas mūs glāba? Iespējams, tieši fotoattēli demonstrē audzēkņu un pedagogu vitalitāti, pat cerības. Izglītotu cilvēku apmullot ir daudz grūtāk. Ja tas būtu izdevies, mums vienkārši nebūtu cilvēku, kas būtu gribējuši un spējuši atjaunot savu valsti.

Secinājumi

Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas vēstures pētniecības gaita un rezultāti uz šodienu liecina, ka esam kopumā veiksmīgi iekļāvušies ne tikai Rīgas un Latvijas skolu vēstures pētniecības organizācijā, bet varam dot savu pienesumu arī Eiropas un pat pasaules mikrovēstures un reģionālās vēstures pētniecības procesos.

Mūsu skolas pieredze, organizējot sadarbību ar vadošajiem Latvijas vēstures zinātnes centriem, arī darbs pie dokumentu un materiālu krājuma 2021.gadā, pierāda, ka arī šajā līmenī ir iespējama orientācija uz ļoti svarīgu Latvijas vēstures problēmjautājumu analīzi un izcelšanu, kur pētniecības objekta lielumam tiešām nav noteicošā nozīme.

Mūsu ģimnāzijas bijušo un esošo pedagogu, kā arī muzeja pedagogu (S.Sīle, A.R.Britāne, A.Veidemane, R.Lapiņa, Z.Jakovica, A.Gudzuka, V.Grīnberga) aktivitātes ir nodrošinājušas to, ka ir uzklusējis 2011.gada Latvijas vēsturnieku I kongresa noslēguma dokumentā fiksētais aicinājums aktīvāk pievērsties mikrovēstures un reģionu vēstures pētniecības organizācijai. Taustāms apliecinājums tam ir 2021.gadā izdots dokumentu un materiālu krājums, muzeja ekspozīcija, izstādes, līdzdalība Muzeju nakts programmā un preses publikācijas.

Guvām apstiprinājumu tam, ka notiekošais skolā bija, ir un būs savdabīgs un vienlaicīgi arī ļoti interesants visas Latvijas vēstures atspulgs. Kopā izieti visi iespējamie un neiespējamie vēstures līkloči. Vēsturnieku ziņā paliek fakti, skaitļi, dokumenti un rakstiskas, zīmogotas liecības, bet vislabāk tās „strādā” kontekstā ar dzīvām atmiņām, kurās ir subjektīvā un emocionālā mikrovēsture.

Varam apgalvot, ka pa šiem gadiem Latvijas skolās ir izveidojusies savas skolas vēstures historiogrāfija. Savā ziņā ģimnāzijas muzejs pretendē arī uz savdabīgu izglītības iestādes vēstures arhīva statusu. Skolu muzeju krājums ir jāuzskata kā nozīmīgs papildinājums Latvijas valsts un novadu muzejos esošajam krājumam. Tajā atrodami tiešām unikāli un vērtīgi dokumenti un materiāli, bez kuriem izskaidrot valsts un skolas vēsturi nebūtu iespējams.

Muzeja ekspozīcija un publicētie dokumenti apstiprina, ka Latvijas skolu vēsture ir bijusi gana sarežģīta. Bija un ir svarīgi atrast vēstījuma pamatu, un tas nevar būt nekas cits kā orientācija uz demokrātiskajām un vispārcilvēciskajām vērtībām. Runa ir par demokrātijas (1918 – 1934), autoritārisma (1934 – 1940), totalitārisma, pie kam pilnīgi noteikti liekot vienlīdzības zīmi starp nacismu un komunismu (1940 – 1990) un atjaunotās demokrātijas posma nozīmes izcelšanu (no 1990.gada 4.maija), uzsverot šo ideoloģiju un politisko sistēmu ietekmi uz izglītības saturu un pedagogiskajām metodēm mācību iestādēs. Analizējot šos aspektus (šoreiz izmantojot skolu muzeju krājumu), mums varētu būt iespēja noskaidrot pašus sāpīgākos Latvijas 20.gadsimta vēstures notikumus, t.sk., kā audzēkņos, absolventos un skolotājos radās un nostiprinājās pārliecība, ka ideja par valsts atjaunošanu nebija utopija. Nebūtu jāšaubās, ka skolas uzplaukums saistāms ne tikai ar valstisko neatkarību, politisko un ekonomisko stabilitāti, bet arī ar demokrātiskajām vērtībām.

Darba gaitā pie krājuma noskaidrojās jautājumi, kam noteikti jāpievērš pastiprināta uzmanība. Tas attiecas gan uz tālāku skolas vēstures detalizētu izpēti, gan jaunām metodēm, lai veiksmīgāk iesaistītu mūsu rīcībā esošos dokumentus mācību procesā. Tas attiektos ne tikai uz, piemēram, krājuma materiālu izmantošanu vēstures un sociālo zinību stundās, bet arī citu mācību jomu stundās. Krājuma sagatavošanas gaitā bija nepieciešams aktivizēt muzeja fotogrāfiju un dokumentu digitalizācijas procesu. Tādējādi mūsu rīcībā ir materiāls, ko varēsim produktīvi izmantot, lai izveidotu RVVG digitālo muzeju.

Avotu un literatūras saraksts

- Arī ar vācu valodu var kļūt Eiropas spējīgs. *Izglītība un kultūra*. 1998.gada 5.marts
- Blaua, L. Jānis Stradiņš. Ceļš cauri laikiem. Rīga, Jumava.
- Britāne, A.R., Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzija. Rīgas 5.vidusskola. 2.Rīgas Valsts ģimnāzija. Rīga: Jumava, 2006. 229 lpp.
- Ginzburg, C. Mikro-Historie: Zwei oder drei Dinge, die ich von ihr weiss. *Historische Antropologie. Kultur-Gesellschaft-Alltag*, 1993.
- Ginzburg C. und Poni C. Was ist Mikrogeschicht? *Geschichtswerkstatt*, 1985, no.6. s.48–52.
- Izglītība Rīgā 1918.g.-2000.g. Rīgas Skolu muzejs. Pieejams : <https://skolumuzejs.lv/izglitiba-riga-1918-g-2000-g/> [skatīts 12.10.2023.]
- Iggers, G. New Directions in European Historiography. Wesleyan University Press, 1984. 280 p.
- Joyner, Ch. Shared Traditions: SOUTHERN HISTORY AND FOLK CULTURE. University of Illinois Press, 392 p.
- Latvijas skolu vēstures avoti. Rīgas Valsts vācu ģimnāzija 100 gadus. Dokumentu un materiālu krājums. Rīga: Jumava, 2021.
- Levi, G. On Microhistory. In: New Perspectives on Historical Writing. Oxford, 1991, p. 93–113.
- Matisāne, I., Zvaigzne, M. Pilsoniskā audzināšana: Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzeja piemērs. Skolas Vārds, 2014.gada 13.novembris
- Medick, H. Mikro-Historie. Publikation vorgesehen in: Was Kommt nach der Alltagsgeschichte? Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, 1994.
- Mintaur, M. Novadpētniecības metodes. Grām.: Novadpētnieka rokasgrāmata. Rīga: SIA “Apvārsnis”, 2016. 4. – 6.lpp.
- Muceniece, G., Zvaigzne, M. Padziļinātajai svešvalodu apguvei Latvijā 60. Vācu valoda Rīgas Valsts vācu ģimnāzijā. *Izglītība un Kultūra*, 2022.gada septembris, Nr. 11. 24. – 26.lpp.
- Muzeju likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/124955-muzeju-likums> [Skatīts 10.10.2023.]
- Rīgas zelta skolotāji. 1995 – 2015. Rīga : Izdevniecība ABG, 2015. 256 lpp.
- Sīle, S., Riekstiņa, M. Āgenskalna ģimnāzija jauno mācību gadu sākusi Valsts ģimnāzijas statusā. *Skolotāju almanahs*, 2010, Nr.5.
- Siliniece, B. Sākas jauns gaismas ceļš. *Izglītība*, 1991.gada 26.septembris
- Skolu muzeju nākotne - katra atbildība. *Izglītība un Kultūra*, Nr.12 (2018, 21.jūn.), 9.lpp.
- Smiļģe, S. Āgenskalna ģimnāzijas jaunās ēkas celtniecība. *Diena*, 2001.gada septembris
- Soboļeva, Z. Muzeju darba pieredze. Ievads. Grām.: Palīgs muzeja pedagogam. Rīga: RaKa, 2015. 6.lpp.
- Soms, H. Eiropas vēsture un lokālā vēsture albumā “Terra Mariana”. Grām.: Starptautisko attiecību problēmas. Latvija, Baltija, Eiropa : profesoram Albertam Varšlavānam 75. Jubilejas rakstu krāj. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 36.-43.lpp

Soms, H. Latgales pagastu vēstures pētniecība un vēstures informātika. XI zinātnisko lasījumu materiāli. Vēstures sekcija Daugavpils Pedagoģiskā universitāte. Daugavpils : Daugavpils Pedagoģiskā universitāte, 2001 141.-144. lpp.

Sorokina, Ē. Āgenskalna ģimnāzijas vēsture. 1921 – 1996. Maģistra darbs. 1996.

Stradiņš, J. Mums bija labi, godīgi skolotāji. Diena, 1991.gada 12.oktobris

Stradiņš, J. Rīgas 5.vidusskolas vēsture. Rīga, 1951. Manuskripts RVVĢ muzeja krājumā.

Stumbre, L. Ģelzis, kas rada brīnišķīgus projektus. *Vides vēstis*, 2004, Nr.1.

Špiģele, M. Vācu valoda Latvijā. *Izglītība un kultūra*, 2010.gada 6.maijs.

Svīre, M., Vasarietis, J. Vasaras kalnā /. Rīga : Zvaigzne ABC, 2015. 214 lpp.

Varšlavāns, U. Skolas muzeja loma izglītības iestādē. Grām.: Muzeji Rīgas skolās paaudžu paaudzēs. Rīga: Rīgas skolu muzejs, 2021. 8. – 9.lpp.

Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzijas vēsturiskā attīstība. 1921 – 1991. Maģistra darbs. 2001.

Višķers, J.I. Skolu muzeji Latvijā un Rīgā: ieskats vēsturē un mūsdienās. Grām.: Muzeji Rīgas skolās paaudžu paaudzēs. Rīga: Rīgas Skolu muzejs, 2021. 10. – 19.lpp.

Zvaigzne, M., Zigmunde, A., Gudro, I. Arhitekta Indriķa Blankenburga (1887-1944) dzimta un projekti laikmetu griežos. *Inženierzinātņu un augstskolu vēsture*, 2018.gada Nr.2. 73.-88.lpp.

Zvaigzne, M. Zinātniski praktiskā konference "Latvijas vēstures zinātnes sasniegumu izmantošana mācību procesā" Rīgas Valsts vācu ģimnāzijā. *Latvijas Vēsture*, 2012.gads. Nr. 1./2. 145. – 152.lpp.

Zvaigzne, M. Identitātes, pilsoniskuma un patriotisma jautājumi Latvijas skolu muzejos : [par skolas muzeju misiju]. *Izglītība un Kultūra*, Nr.8 (2017, 27.apr.), 8.-9.lpp.

Zvaigzne, M. Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzejs. Grām.: Muzeji Rīgas skolās paaudžu paaudzēs. Rīga: 2021.

Zvaigzne, M. Rīgas Valsts vācu ģimnāzija laikmetu griežos. Grām.: Palīgs muzeja pedagogam. Rīga: RaKa, 2015. 86. – 110.lpp.

Zvaigzne, M. Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas vēstures pētniecība. Sasniegumi un problēmjautājumi. Grām.: Latvijas skolu vēstures avoti. Rīgas Valsts vācu ģimnāzija 100 gados. Dokumentu un materiālu krājums. Rīga: Jumava, 202. 11. – 29.lpp.

Ханс Медик. МИКРОИСТОРИЯ. *THESIS*, 1994. вып. 4. с. 193. – 202.

Raksta autora foto

Ziņas par autoru